

OYGUR
YAMAK
YAZIYOR

oyguramak@gmail.com

YAZI DİZİSİ: SPORUMUZDA İLKLERİ BAŞARANLAR

Planörle ilk uçan Türk İsmail Türsan

1934 yılının 16 Mart günü Kadıköy yakasında, dört Türk gencinin kendi başlarına yaptıkları bir planörle ilk uçuş denemesi başarıyla sonuçlanmıştı. O gençler ülkenin

planörle uçan ilk insanları olarak tarihe geçtiler. Bu gençler arasında bulunan İsmail Türsan planörle uçan ilk Türk insanı olarak kayıtlara geçti.

Planör sevdası

1930'lu yıllar havacılık dünyası bakımından son derece hareketli yıllar. Sivil havacılık dünyada henüz emekleme çağında. Türkiyede ise sadece İstanbul ile Ankara arasında hava taşımacılığı başlamış, Türk Hava Yolları yeni kurulmuş, kısacası havacılık yaygın bir ulaşım ve taşıma yöntemi olmaktan çok uzakta. Ama bu konuda ciddi çabalar var. Sadece devlet değil, sivil kuruluşlar da toplumu bilinçlendirme ve yönlendirme anlamında etkili faaliyet gösteriyorlar. Basın bu

konuya geniş yer ayırıyor, kampanyalar düzenleyerek toplumu bilgilendiriyor. Bu yönde 1935 yılında Atatürk'ün direktifleriyle Türk Kuşu kuruluyor.

Daha İkinci Dünya Savaşına yıllar var ama ayak sesleri duyuluyor. Özellikle Almanya'nın

silahlanmasını kısıtlayan Verdün anlaşmasını hiçe saydığını 1935 yılında dünya kamuoyuna deklare etmesi ile sivil ve askeri havacılık gündemin baş sırasına oturuyor. Cumhuriyet Gazetesi her gün birinci sayfasından Türk Hava Kurumuna bağış yapanların listesini veriyor.

İsmail Türsan ismini duyanların sayısının çok az olduğu yadsınmaz bir gerçek. Oysa o tam 80 yıl önce sessiz sedasız planörle uçan ilk Türk genci olmayı başarmıştı.

Bundan sonrasını kendimize sorular sorarak aktaralım:

■ **Hepsi iyi güzel de planör tam olarak nedir?**

Planör, motorsuz uçak diye en kaba tanımı yapılabilen bir uçuş aracıdır. İçinde pilotun aracın yönünü değiştirebileceği bir levye bulunur. İlk olarak 1867 yılında Alman mühendis Otto Lilienthal ve kardeşi tarafından yapılmıştır. İnsan taşıyan ilk planörü ise Otto Lilienthal 1891 yılında yaptı. Her biri yaklaşık 300 metrelik 2000'in üzerinde uçuş denemesinden sonra, 1896'da talihsiz bir planör kazasında belkemiği kırıldı, hastanede vefat etti.

■ **Planörcülük Vecihi beyin önderliğinde başlamış.**

Vecihi Hürkuş'un Kadıköy yakasında uçuş eğitimi okulu var ve planör yapımında da bilgi sahibi. Zaten bu Göztepeli gençler de uçmayı ondan öğreniyorlar. Planları Vecihi beyden alıyorlar, ona danışıyorlar.

■ **Önce bu gençleri tanıyalım.**

Bu gençlerin hepsi Kadıköy yakasında oturuyor. İsmail Türsan Galatasaray Lisesi son sınıfında öğrenci, keza yakın arkadaşı Vedat da Galatasaray Lisesi son sınıf öğrencisi.

Vedat ile ağabeyi Cevat Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin ilk İçişleri Bakanı olan Cami Baykurt'un oğulları. Cevat, Tekel'de tüütün eksperisi olarak çalışıyor. Ekibin dördüncü üyesi Ali Kemal bir subayın oğlu ve serbest marangozlukla uğraşıyor.

■ **Bu işe nasıl merak salmışlar?**

İsmail ile Cevat, 1932 yılında Kalamış'ta açılan Vecihi Sivil Havacılık Okulunda öğrenciler aynı zamanda. Kurs yaz aylarında yapılıyor ve başarıyla tamamlayanlara bröve veriliyor. 1932 yazındaki teorik eğitiminde sonra 1933 yazında ilk uçuş deneyimlerini yapmışlar. Eğitim uçuşları Vecihi hocayla birlikte yapılıyor.

■ **İsmail Türsan'ın uçuş hevesi nereden geliyor?**

İsmail'in babası Savunma Bakanlığı müsteşarlığından emekli olan Tuğgeneral Şefik Türsan. Uçmaya küçük yaştan itibaren büyük ilgi duyan İsmail'in uçakla ilk ilişkisi 11 yaşındayken olmuş. 1924 yılında, orduya armağan edilen bir uçağın teslim alınma merasimi için, bir gün babasıyla birlikte gittikleri havaalanında Ceyhan adlı uçağa

babasının izniyle binmiş ve tören için gelen İtalyan pilot onu kırmayıp uçurmuştu. Bu deneyim, onun yaşamında uçmanın bir tutku haline almasına neden olmuştu. Artık varsa yoksa hep uçmaktı. Babasına yalvarıyor, o da onu alıp havaalanına götürüyor ve pilot yüzbaşı Muzafer Göksenin idaresinde eğitim uçuşlarında uçuş hevesini tatmin ediyordu. İsmail eğitim için İstanbul'a geldiğinde büyükbabası Ali Şefik Paşanın Göztepe'deki köşkünde kalmaya başlamış ve uçuş sevdası yarım kalmıştı.

■ **Planör yapımı nasıl başladı?**

İsmail'in planör yapma fikrini arkadaşları da benimseyince, gidip önce Vecihi Hürkuş'tan planör planlarını alır. Sonra da onun tavsiyesi üzerine Galatasaray Lisesi fizik-kimya öğretmeni Maurice Bayen'den bilgi alır. Bayen, 1931 yılında bir planör yapmış, fakat plana tam uymadığı için başarısız olmuştu. İsmail'e planör planına tamına uymalarını tavsiye eder. Böylece 1933 yılı sonbaharında Cevat'ların evinin bodrum katında Vedat'ın marangozhanesinde işe başlanır.

■ Ne zaman uçmuşlar?

Mart ayında planörün yapımı bitiyor. Boyu beş metre, kanatların uzunluğu sekiz metre, ağırlığı seksen beş kilo gelen planörün yapımı için dört yüz lira harcamışlardı ki, bu o devire göre iyi paraydı. Bu parayı, Cevat'ın maaşından sağlamışlardı. Şimdi sıra planörü denemeye gelmişti. Kadıköy yakasında Göztepe ile Uzunçayır arasındaki hafif eğimli arazi planörün uçuşu için elverişliydi. Orayı seçtiler ve 16 Mart 1934 Cuma günü onlar için büyük gündü. Öğleden sonra uçuşu gerçekleştireceklerdi de, kim uçacaktı ilk olarak? Biri zar atmayı akıl etmişti. En büyük sayıyı atan bu şerefe nail olacaktı. Zarlar İsmail'i sevmişti. Bu şeref, onundu.

■ Uçuşta sorun olmuş mu?

İsmail planörün pilot mahalline girdikten sonra, kauçuk çekme kablosunun kollarını tutan çocuklar koşarak planörün yükselmesini sağladılar. Planör yirmi beş metre kadar yükselmişti. Yaklaşık iki yüz metre uçtuktan sonra levreyi öne doğru itti ve planörün burnunu aşağıya eğdi. Planörün hızı yavaşça azalarak yere doğru alçaldı, yere değdi ve kısa bir sürtünmeden sonra durdu. Uçuş başarılı geçmişti. Sonrasında Cevat ve Vedat da planörle uçuş zevkini tattılar. Yalnız Kemal uçmuyordu; çünkü Hilal kulübünde futbol oynuyordu ve sakatlanmaktan korkuyordu.

■ Ertesi gün bir gazete birinci sayfadan vermiş haberi.

Evet, çünkü Akşam gazetesinin önde gelen yazarlarından Sermet Muhtar Alus, İsmail'lerin komşusu. O, uçuşa gazeteden bir muhabirle fotoğrafçı getirmişti. Dolayısıyla, bu tarihi uçuş böylece belgelenmiş de oldu.

İsmail Türsan (1913)

1913 doğumlu. Galatasaray Lisesinde okudu. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini bitirdi. Jinekolog oldu. Mezuniyetini takiben 38 yıl Süleymaniye Doğumevinde şef olarak çalıştı. Galatasaray kulübü divan kurulu üyesi oldu. 2012 yılında kulüp başkanı Ünal Aysal tarafından kendisine bir Onur Plaketi verildi.

Fikret Arit UÇAN KLEOPATRA

Nasıl hazırladık

İsmail Türsan'ın hayatta olup olmadığını yazıyı hazırlarken bilmiyorduk. İnternet üzerinde yaptığımız araştırmada kendisiyle 2003 ve 2010 yılında yapılmış röportaj ve yazılara rastlamıştık. 2012 yılında Galatasaray kulübünden plaket aldığımız da biliyorduk. Galatasaray kulübü Sicil Kurulu sayesinde kızı Ela Soysal hanıma ulaşabildik. Yazıyı zaten hazırlamıştık ama son dakikada İsmail bey'in sağ ve afiyette olduğunu öğrendik ve çok memnun olduk. Kendisine ulaşma olanağı bulamadığımızdan bu yazıyı Fikret Arit'in "Uçan Kleopatra" adlı kitabını esas alarak hazırladık. Kendisiyle konuşmayı ve bunu önümüzdeki sayıda sizlere aktarmayı umuyoruz.

Planör kazası onu çok sevdiği havacılıktan ayırdı:

Ferit Orbay

Göztepeli gençler 1933 yılının son bahar aylarında bir planör yapımına başladıklarında, onlardan tamamen habersiz olarak Alman Lisesinde bir Alman mühendisin önderliğinde, dört liseli genç -ki bunlardan biri Almandır- de bir planör yapımına başlamışlardı. Alman mühendis Krug, planları Almanyadan getirmişti. Zaten o sırada Almanya planörcülükte hayli ileri gitmiş bir ülkedir. Ferit Orbay, Turgut Atakol, Mukbil Aykut ve Alman öğrenci Hans Boscheinen planörle ilk uçuş denemesi projesinde görev alırlar. Mart ayında planörün yapımı biter. 14 Mart günü Hürriyeti Ebediye Tepesinde yapılan ilk uçuş denemesi başarılı olmasa da bir sonraki denemede Alman mühendis Krug pilot olarak uçmayı başarır. Ailelerin rızasını alamadıkları gerekçesiyle, lise müdürü öğrencilerin uçuşu izin vermez. Bu da, öğrencilerde bir mutsuzluk yaratmıştır. Bunun üzerine Ferit ve arkadaşları, Vecihi Hürkuş'un yardımıyla Polonya'dan getirilen plan ve malzemeler ile, Erenköy Kız Lisesi müdiresinin izniyle, okulun spor salonunda planörün yapımını gerçekleştirdiler ve uçuşlar Çamlıca tepesinde yapıldı.

Ferit Orbay (1915-1938)

1915 İstanbul doğumlu. Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinde başbakanlık yapan Hamidiye kahramanı Rauf Orbay'ın yeğenidir. Alman Lisesinde okudu. 1935 yılında Türk Kuşu üyesi 7 Türk genci ile birlikte Rusya'ya staja gitti. 1938 yılında bir gösteri uçuşunda bindiği uçak yere çakılınca yaşamını kaybetti. Ölümünden sonra adı Galatasaray Kulübü Denizcilik şubesinde 4 tek dümençili 'Geçilmez Armada'nın futasına verildi.

Planör Pilotu Necmüzzafer Orbay

Ferit Orbay ve Arkadaşlarının Yaptığı Planör, Erenköy (1933)

Ferit Orbay'ın Uçuş sevdası ve Hazin Sonu

Ferit Orbay, Alman Lisesini bitirdikten sonra Türk Kuşu'na giriyor ve 1935 yılında Rusya'ya gönderilen 8 stajyer arasında görüyoruz onu. Aralarında Atatürk'ün manevi evladı Sabiha Gökçen de vardır. Stajyerler, Kırmıda Kokteybel Yüksek Planör Uçuş Okulunda planör ve paraşütçülük eğitimi aldıktan sonra, Moskova yakınında tayyare kursuna kabul ediliyorlar. Burada da gerekli eğitimleri tamamlayıp yurda dönerek Türk Kuşu tesislerinde planör ve motorlu uçak uçuş öğretmeni olarak görev almışlar.

Ferit Orbay'ın kısa süren yaşam macerası ne yazık ki, 1938 yılında noktalanıyor. Bu hazin olayı, Can

Erel'in kitabında kardeşi Necmüzzafer Orbay şöyle anlatmış:

"1938 senesi Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında paraşüt gösterisi de yapılacaktı. Bu gösterilere hazırlık uçuşları Ankara Etimesgut havaalanında İngiliz yapısı Monospar ile yapılyordu. Tamirden yeni çıkmış bir uçakla, pilot Tevfik hoca, ağabeyim Ferit Orbay ve üç arkadaşı uçuşa çıkmışlar. Yatay dümen düzeyinin kırılması sonucu tayyare vril yaparak yere düşmüş ve içindekiler hayatlarını kaybetmişler! Bu ailem için unutulmaz bir acı oldu."

(Kaynak: Can Erel, Türkiye'de Endüstrinin Gelişiminde İz Bırakanlar)